

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף לב

(בעמוד הקודם)

ר' חלבו העיד שרב הונא כתב את הפרשיות של המזוזה 'סתומות' (= הפרשה הראשונה מסתיימת בתחילת השורה, משאירים רווח באמצע, והפרשה השנייה מתחילה בסוף אותה השורה 'ראה איור 1'). הגמרא מקשה על רב הונא:

מיתיבי אמר רשב"א: ר' מאיר היה כותב את המזוזה על 'דוכסוסטוס' (= החלק הפנימי של העור. ויתבאר לקמן בגמרא). כמין 'דף' כלומר כותב אותה בצורת עמוד ארוך וצר. ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה בגליון מעל הכתב ומתחת הכתב. ועושה את פרשיותיה פתוחות (הפרשה הראשונה נגמרת באמצע שורה, משאירים את השורה ריקה, ומתחילים את הפרשה הבאה בשורה מתחתיה 'ראה איור 2'). שאלתי אותו מה הטעם שהפרשיות פתוחות? אמר לי כי הם לא סמוכות זו לזו בתורה. פרשת שמע כתובה ב'זאתחנן', ופרשת והיה אם שמוע כתובה ב'עקב'.

ואמר על כך רב חננאל בשם רב שהלכה כר"ש בן אלעזר. ולכאורה כוונתו שלהלכה עושים את הפרשיות פתוחות ולא סתומות! קושיא על רב הונא שהיה תלמידו של רב. (פסקי הרי"ד).

תירוץ: לא, אריוח: רב חננאל התכוון שההלכה כרשב"א לגבי הרווח שצריך להשאיר למעלה ולמטה, אך לא לגבי הפרשיות, כי עושים אותן סתומות ולא פתוחות.

וכמה ריוח? אמר רב מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר רב שמואל בר יעקב כמלא אטבא דסיפרי: יש להשאיר רווח בגדול 'אטב' של הסופרים. ה'אטב' הוא חתיכת עץ סדוקה שמכניסים את הקלף בתוכה כדי שהוא לא יתעגל ויתגלגל פנימה.

אמר ליה אביי לרב יוסף: האם אתה לא סובר שכשאמר רב הלכה כרשב"א, כוונתו היתה לרווח ולא לפרשיות פתוחות? והרי המנהג לעשות פרשיות סתומות, ורב סובר שהולכים אחר המנהג. כדלהלן.

דאמר רבה אמר רב כהנא אמר רב אם יבא אליהו: אשה שמת בעלה ללא ילדים צריכה יבום על ידי אח בעלה, ואם לאו צריכה חליצה מהיבום. את 'החליצה' עושה האשה ליבום, כשהיא מורידה את נעלו מעל רגלו. יש שני סוגים של 'נעל' יש מנעל ויש סנדל. מנעל - עשוי מעור רך, ויש לו שרוכים שבהם מהדקים אותו כדי שיתפוס את הרגל. סנדל - עשוי מעור קשה, בצורת הרגל.

רבנן גזרו שלא לחלוץ במנעל לכתחילה (ובדיעבד כשר), כדי שלא יחלצו במנעל קרוע (- מרופט) שאינו נחשב למנעל. וכן גזירה משום חצי מנעל שאינו נחשב לנעל. אבל בסנדל מכיון שהוא קשה אין מציאות של סנדל מרופט, כי אז אי אפשר כלל ללובשו. וכן אין מציאות של חצי סנדל.

אם יבוא אליהו ויאמר שאפשר לבטל את הגזירה ומותר לחלוץ במנעל, שומעים לו. אבל לגבי סנדל, מכיון שנהגו העם לחלוץ בסנדל, אם יבוא אליהו ויאמר שאין חולצין בסנדל אין שומעים לו לבטל את המנהג. זו דעת רבה (בדעת רב).

אבל לדעת רב יוסף (בדעת רב) אם יבוא אליהו ויאמר **שלא** לחלוץ במנעל, שומעים לו. אבל אם יאמר שאסור לחלוץ בסנדל לא שומעים לו (כנ"ל).

ואמרינן מאי בינייהו? מנעל לכתחילה איכא בינייהו: המחלוקת של רבה ורב יוסף היא, האם מותר לחלוץ במנעל לכתחילה. לדעת רבה אין חולצין במנעל לכתחילה, ולכן אם יבוא אליהו ויאמר שכן חולצין במנעל לכתחילה, שומעין לו. אבל לדעת רב יוסף חולצין במנעל לכתחילה, ולכן אם יבוא אליהו ויאמר שלא חולצין במנעל, שומעין לו.

אלא לאו שמע מינה אריוח. שמע מינה: מוכח שדעתו של רב ללכת אחר המנהג. ומכיון שנהגו בפרשיות סתומות, לא יתכן שרב יאמר שההלכה לעשות פרשיות פתוחות. אלא בהכרח שכוונתו לומר שהלכה לעשות רווח בגליון למעלה ולמטה.

תירוץ נוסף על הקושיא מההוראה של רב על רב הונא:

רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לכתחילה לעשות את הפרשיות סתומות, אבל אם הוא עשה פתוחות בדיעבד כשר. ומה שאמר רשב"א 'ועושה פרשיותיה פתוחות' הכוונה אפילו פתוחות, דהיינו בדיעבד. ועל זה אמר רב שהלכה כרשב"א שבדיעבד כשר, אמנם לכתחילה יש לעשות סתומות כמנהג העולם.

לימא מסייע ליה: הגמרא מנסה להביא ראייה לרב נחמן בר יצחק, מהברייתא האומרת שספר תורה ישן שנעשה בלוי או תפילין שבלו, לא עושים מהם מזוזה. בגלל שקדושתם חמורה ממזוזה, ואין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. [אופן עשיית המזוזה מהיריעות של ספר תורה, הוא על ידי חיתוך הפרשיות ותפירתם ביחד זו לזו (רשב"א)].

משמע מדברי הברייתא שכל הבעיה זה רק בגלל שלא מורידים מהקדושה, אבל אם היה מותר להוריד מהקדושה היה אפשר לקחת מהספר תורה למזוזה? והרי בספר תורה הפרשיות סתומות ואילו במזוזה הן פתוחות. אלא בהכרח שגם במזוזה הן פתוחות.

דחייה: דלמא להשלים: יתכן וכוונת הברייתא למקרה שיש לו יריעה של ספר תורה שכתוב בה פרשת שמע, ועצר הסופר, והוא רוצה להמשיך אחריה את פרשת והיה אם שמוע כדי לעשות אותה למזוזה (תוס').

קושיא נוספת: הא מורידין עושין? והתניא וכו': משמע מהברייתא שאם מותר להוריד את הקדושה היה ניתן לעשות מתפילין מזוזה, אך הרי הדבר לא יתכן! כי הלכה למשה מסיני שתפילין נכתבים על קלף ואילו מזוזה על דוכסוסטוס.

ומהו קלף ומהו דוכסוסטוס? את העור חולקים לשני חלקים. 'הקלף' הוא החלק החיצוני הקרוב לשיער, וכתבים על הצד הפנימי שלו שהוא קרוב יותר לבשר של הבהמה. ואילו 'דוכסוסטוס' הוא החלק הפנימי הקרוב לבשר וכתבים עליו בצד ההפוך שלו הקרוב יותר לשיער.

תירוץ: למצוה: לכתחילה צריך לכתוב את זה על קלף ואת זה על דוכסוסטוס, אבל אם שינה כשר. ולכן אם היה מותר להוריד את הקדושה, היינו עושים מתפילין מזוזה. **קושיא: והתניא שינה פסול! תירוץ: בתפילין:** דוקא בתפילין חייבים לכתוב

על קלף ואם שינה פסול, אבל אם שינה את המזוזה וכתבה על קלף, כשר. קושיא:
והתניא שינה בין בזה ובין בזה פסול!

תירוץ: **אידי ואידי בתפילין. והא דכתבינהו אקלף במקום שער, והא דכתבינהו אדוכסוסטוס במקום בשר**: כוונת הברייתא 'אם שינה בזה ובזה' רק לתפילין. והיינו אם שינה שכתב על קלף בצד ההפוך והוא הצד של השיער, או ששינה את הדוכסוסטוס וכתב על הצד ההפוך שלו והוא הצד שכנגד הבשר, פסול. אבל אם שינה במזוזה וכתב על קלף כשר.

תירוץ נוסף: **ואיבעית אימא**: באמת הברייתא מדברת על שינוי של תפילין לכותבם על דוכסוסטוס ושינוי של מזוזה לכותבה על קלף, ואין קושיא מהברייתא הזו על הברייתא הקודמת. כי אכן יש בזה מחלוקת תנאים האם כששינה פסול או כשר.

קושיא נוספת: **הא מורידין עושין? והא בעיא שרטוט! דאמר רב מניומי וכו'**: וכי אם היה מותר להוריד את הקדושה היינו עושים מתפילין מזוזה? והרי מזוזה צריכה שרטוט של השורות (= על ידי חריצה במרצע על הקלף), ואילו תפילין אינם צריכים שרטוט.

תירוץ: **תנאי היא**: זו מחלוקת תנאים האם מזוזה צריכה שרטוט או לא.

תפילין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב: הסופר אינו צריך להסתכל ב'תיקון סופרים' שבו כתובות הפרשיות כדי לדעת מה לכתוב. והטעם, משום שהפרשיות הללו שגורות כפי כל אדם. וכפי שתבאר הגמרא בסמוך.

*

אמר רב חלבו: אני ראיתי את רב הונא שרצה לשבת על מיטה, אבל כיון שהיה מונח עליה ספר תורה, לכן הוא כפה כד על הארץ והניח עליו את הספר תורה ואח"כ ישב במיטה, וזאת מפני שהוא סבר שאסור לישוב על גבי מיטה שס"ת מונח עליה.

ופליגא דרבה בר בר חנה: רב הונא חולק על רבה בר בר חנה שאמר בשם רבי יוחנן, שמותר לשבת על מיטה שספר תורה מונח עליה. ואם לחש לך אדם שאסור, והוכיח לך זאת ממעשה בר' אלעזר שהיה יושב על המיטה, ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב על גבי הקרקע, ונדמה לו מרוב צערו כאילו שהכישו נחש, וא"כ

מוכח שאסור לשבת על מיטה שס"ת מונח עליה, התשובה היא שלא כך היה המעשה, אלא המעשה היה שהספר תורה היה מושלך על הקרקע, שכיון שיש בזה בזיון גדול לכן הצטער ר' אלעזר.

*

אמר רב יהודה אמר שמואל: אם כתב את המזוזה כמו איגרת, דהיינו בלי שרטוט, או שלא דקדק בחסרות ויתרות אלא כתב אותה כמו סתם איגרת, פסולה.

מ"ט **אתיא כתיבה כתיבה מספר:** והטעם הוא משום שנאמר לגבי מזוזה "**וְכִתְבֶתֶם** על מזוזת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ", ונאמר לגבי גט "**וְכָתַב** לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֶת", וכן נאמר "**כָּתַב** זֹאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר", ולומדים "כתיבה" "כתיבה" בגזירה שווה, כשם שספר תורה צריך דקדוק בחסרות ויתרות כך מזוזה.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: תלה את המזוזה בפתח ביתו במקל פסולה, והטעם הוא משום שנאמר "**וְכִתְבֶתֶם** על מזוזת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" דהיינו שצריך לקבוע את המזוזה בתוך צורת הפתח עצמו ולא במקל.

תניא נמי הכי: תלה את המזוזה במקל, או שקבע אותה בכותל אחורי הדלת, הרי זה סכנה מן המזיקים, שאין הבית משתמר עד שיקבע אותה בצורת הפתח כהלכתה, וכן לא קיים באופן זה את מצות מזוזה.

של בית מונבז המלך היו עושין בפונדקותיהן כן זכר למזוזה: 'פונדק' הוא בית שלנים בו עוברי דרכים, והוא לא חייב במזוזה כיון שהוא לא דירת קבע לאותם שלנים בו, שהדין הוא שהלן בפונדק עד שלושים יום פטור ממזוזה. אנשי מונבז המלך כשהיו הולכים בדרכים, היו לוקחים עימם מזוזות, ותולים את המזוזה בפונדק במקל עד הבוקר, והם עשו זאת זכר למצות מזוזה כיון שהם לא היו גרים לעולם בדירת קבע, אלא הולכים מעיר לעיר בכל מלכותו.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: מצוה להניח את המזוזה בתוך חלל הפתח ולא מבחוץ.

קושיא: **פשיטא, בשערין אמר רחמנא:** והרי זהו דבר פשוט, שהרי נאמר בתורה "**וְכִתְבֶתֶם** על מזוזת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ", דהיינו במקום סגירת השער.

תירוץ: ס"ד אמינא: היה מקום לחשוב, שהואיל ואמר רבא שמצוה להניח את המזוזה בטפח הסמוך לרשות הרבים כדי שכשהוא מגיע לביתו הוא יפגוש במצוה תחילה (= כגון שאם עובי החלל הוא ארבעה טפחים, יניח את המזוזה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שכאשר הוא בא לביתו מרה"ר יפגוש תחילה במזוזה), ולכן ככל שהוא מרחיק את המזוזה מהבית כך עדיף, ויניחנה מבחוץ, לכך אמר רב יהודה אמר שמואל שמצוה להניח את המזוזה בתוך חלל הפתח ולא מבחוץ.

איור 1 - פרשה סתומה

אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד
 ביהך ובשעריך והיה אם שמוע
 אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד

איור 2 - פרשה פתוחה

אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד
 ביהך ובשעריך והיה אם שמוע אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד אבגד